

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

**СТВОРЕННЯ, СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЇ КОМІТЕТІВ
НЕЗАМОЖНИХ СЕЛЯН У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент 4 курсу 07-441 групи
Спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Історія)»

Лисенко Дмитро Миколайович

Керівник к.і.н., доцент Батенко Г.В.

Рецензент к.і.н., Сидорович Є.С

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база і методологія дослідження	6
1.1 Стан наукової розробки теми.....	6
1.2 Джерельна та методологічна основа дослідження.....	9
РОЗДІЛ 2. Утворення комітетів незаможних селян	16
2.1 Специфіка соціально-психологічного обличчя доколгоспного селянства.....	16
2.2 Організаційно-політичне оформлення структури КНС.....	20
РОЗДІЛ 3. Склад Комітетів Незаможних Селян	24
3.1 Соціальний склад комнезамів.....	24
3.2 Ідеологічне підґрунтя партії про необхідність створення комнезамів.....	27
РОЗДІЛ 4. Функції КНС в процесі соціалістичної реконструкції сільського господарства	33
4.1 Роль комнезамів в реалізації політики «воєнного комунізму»..	33
4.2 Діяльність КНС в роки нової економічної політики.....	36
4.3 Функції КНС в часи суцільної колективізації (1928-1933).....	40
РОЗДІЛ 5. Історія українського селянства у шкільному курсі історії	44
5.1 Вивчення історії незаможного селянства у поглибленому курсі історії України.....	44
5.2 Історія селянства 20х років на позакласних заходах.....	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИТАНИХ ДЕЖРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	54
ДОДАТКИ	60
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського Державного Університету.....	60
Додаток Б. Декрет Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету. Про пільги, права й обов'язки незаможних селян.....	61.

Додаток В. Герби Губерніальних, Окружних, Районний, та Сільських Комітетів Незаможних Селян.....	62
Додаток Г. Постанова ВУЦВК до всіх Окр, Рай, та Сіль КНС про розповсюдження засобів радянської пропаганди.....	63

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає у тому, що село завжди привертало до себе увагу, особливо влади, громадськості, а також дослідників, так як, важливим економічним елементом в Україні є аграрний сектор. В сучасному світі різноманітні політичні сили знову намагаються завоювати симпатії селянських мас, та здобути собі підтримку.

Так само сто років тому, в епоху становлення радянської влади, більшовикам було важливо дістати підтримку певної кількості селянського населення. Підтримка населення була важливим елементом для утримання влади в своїх руках. Інструментом втримання влади стали комітети незаможних селян.

Мета дослідження полягає у аналізі фактів, які стосуються створення, умов, та функцій комітетів незаможних селян., що передбачає конкретні наукові завдання:

- Проаналізувати стан наукової розробки теми;
- Дослідити джерельну базу, та виокремити конкретні факти з історії КНС;
- Прослідкувати динаміку зміни соціально-психологічного обличчя українського селянства;
- Описати причини створення КНС;
- Систематизувати соціальний склад та структуру комнезамів;
- Розкрити завдання КНС у перші роки їх існування;
- Простежити функції КНС в часи нової економічної політики;
- Виокремити роль комнезамів у розгортанні суцільної колективізації;
- Розглянути можливості вивчення даної теми на заняттях з історії України в школі, та можливості вивчення на позакласних заходах.

Хронологічні межі роботи охоплюють період 1920-1933 років - період діяльності комітетів незаможних селян в Україні.

Територіальні межі охоплюють територію Української РСР в межах кордонів 1920х років ХХ ст.

Об'єкт дослідження: історія українського селянства 1920-1933 років

Предмет дослідження: історія КНС та її вивчення у шкільному курсі

Практичне значення результатів роботи полягає у можливостях використовувати тему для поглибленого вивчення історії України 20х років ХХ ст. у шкільному курсі історії. А також проведення позакласних заходів у формі наукового дослідження даної теми в Малій Академії Наук України або інших конкурсних науково дослідницьких робіт школярів.

Апробація: Робота пройшла апробацію в ході науково дослідницьких робіт. Тема «Комітетів Незаможних Селян 1920-1933 років» була досліджена автором для всеукраїнського конкурсу науково-дослідницьких робіт в галузі «Історія і археологія». Стаття з тематики КНС в радянській історіографії була опублікована на всеукраїнській науковій конференції молодих вчених, аспірантів та студентів: «Проблеми регіональної історії України». Тема соціального складу комітетів незаможних селян були представленні на науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір" Дослідження з даної теми було презентоване на семінарському занятті з історії Херсонщини.

Структура роботи: Дипломна робота складається з вступу, п'яти розділів, та списку використаних джерел та літератури, що складає 51 позицію, з яких 20 є джерелами. Робота написана на 63 сторінках. Основний текст викладений на 52 сторінках.

РОЗДІЛ 1. Історіографія, джерельна база і методологія дослідження

1.1 Стан наукової розробки теми.

Історія українського селянства завжди була під прицілом істориків. Село є об'єктом дослідження у написанні книг, статей, дисертацій, монографій, як в радянську епоху, так і в часи української незалежності. Таким чином ми маємо змогу умовно поділити історіографію на радянську та сучасну. Варто підкреслити, що підходи у істориків суттєво різняться, так як в радянські часи наукові роботи піддавались цензурі, тому виникала проблема різнобічного дослідження даної теми. Розпад Радянського Союзу вирішив цю проблему. Сучасні українські та іноземні дослідники отримали змогу проводити не заангажовані підходи до розгляду теми, що стосуються періоду СРСР.

Історичний аналіз варто починати з узагальнюючих праць. Зокрема багатотомна історія Української РСР [38]. згадує діяльність КНС. В томі №6, увагу радянських істориків привернула саме історія українського селянства 20х років ХХ ст.

Наступні роботи стосуються виключно загальної історії селянства: «Історія селянства Української РСР» - тематику КНС тут висвітлюють історики: І.І Компанієць, І.Х Ганжа, та І.І Слинько [36]. У відповідних розділах ми спостерігаємо як описується героїзація комнезамів у боротьбі проти «бандитських куркулів». Подібна праця була видана вже за часів незалежної України «Історія українського селянства. нариси у двох томах» [37].

Найбільш вагомі успіхи займають праці М.Д Березовчука [24, 25, 26]. Досягненням його робіт є висвітлення ролі бідняцьких організацій у зміцненні сільських рад – органів державної влади на селі. Важливі є факти, які дозволяють нам зрозуміти проблему, через яку було створено КНС. Його роботи є унікальними, оскільки описують стан наукової розробки з теми КНС. Подібних робіт,

які стосувались історіографічного аналізу тематиці комнезамів, не існувало. Крім того, автор детально описує всі роботи незаможницьких організацій на українському селі: мету, функції та роль КНС в можливому комуністичному майбутньому держави.

В праці І.В Рибачака та І.Д Мазур [48] висвітленні, як взаємодія КНС з комітетами селянської взаємодопомоги у вирішення питань бідноти.

До докладного дослідження динаміки зміни соціальної стратифікації вдався С.Г Водотика [28] у роботі «Зміни в соціально-класовій структурі селянства України напередодні масової колективізації (1927–1929 рр.)».

Після здобуття Україною незалежності в широкий загаль почали масово виходити роботи на тему комітетів незаможних селян, маса дослідників захистили свої дисертації на здобуття наукового ступеня.

Про настрої селян та їх взаємовідношення з комітетами незаможників описує Е. Н Абраумова [21]. Історик у своїй роботі висвітила причини позбавлення КНС адміністративних функцій та переформатування їх до статусу звичайної громадської організації в середині 20х років.

Про загальний морально-психологічний, та соціальний стан українського селянства досліджував О. Акунін [22]. По суті, автор порівнює стан доколгоспного селянства, та село після колективізації. Історик дійшов до висновків, що селянство деградувало в психологічному плані, внаслідок політики радянської влади.

Про специфіку деградованої соціальної психології членів КНС докладно описує Г. Т Капустян [39, 40]. Новинкою даних робіт є аналіз про всю суть маргіналізованої схильності членів КНС, а також, як влада уміло це використовувала на свій лад.

На сучасному етапі про змінний соціальний процес в українському селянстві писав Н. Бем у праці «Ставлення українського селянства до

ліквідації куркульства як класу та суцільної колективізації сільського господарства (1930-1931)» [23].

Детальним дослідженням історії селянства в роки НЕПу займалися дослідники Г.М. Георгізов [32], В.М. Лазуренко [42]. В їх роботах розкриті цікаві факти соціальних відносин на селі в добу нової економічної політики. Історики вдалися до аналізу особливостей впровадження політичних, економічних, юридичних заходів, спрямованих на конфіскацію селянського майна на користь радянської влади.

Локальним дослідженням займалися О.А. Мельничук [44], В. Волощенко [29], та О.В. Гребеннікова [33]. Особливістю цих робіт є суто вузький регіональний характер історії комнезамів на прикладі Поділля та Донбасу.

Крім того, історію комнезамів на півдні України у своїй статті описав Чумак В.М. [50]. Автор направив свій погляд на декілька конкретних регіонів України, виділяючи певні особливості діяльності КНС на цій території.

Докладну діяльність незаможників та радянської влади подає Е. Е. Левандовська в роботі «Роль комітетів незаможних селян у впровадженні радянської політики на селі. (1920-1933 рр)» [43].

Варто звернути увагу на роботи О.І. Ганжи [30, 31] як певного фундаменту у розумінні становища українського незаможного селянства в умовах укралення радянської влади.

Фундаментальною працею є «Комітети Незаможних Селян, комнезами» С. В. Кульчицького [41], в якій історик описав весь виток історії існування КНС, та зазначив про що замовчували в радянській історіографії: роль КНС у розгортанні голодомору в Україні 1932-1933.

Досліджував роль незаможників у будівництві та діяльності сільськогосподарських кооперацій В.Є. Паскаленко [46].

Аналіз опублікованих і архівних джерел зробив О.В. Вовк [27], ґрунтовно досліджено соціокультурні процеси селянства 1920-х - на початку 1930-х рр.: «Соціокультурні процеси в українському селі Лівобережжя в умовах радянізації у 20-х - на початку 30-х років ХХ століття».

Визначити особливості більшовицького антагоністичного соціального стану «куркульства» дозволяють роботи Я.В. Мотенко [45]. Історик на фоні локального вивчення куркульського суспільства, на прикладі Харківської губернії, докладно розповідає хто такі куркулі, які їхні особливості, та чим вони займалися.

На основі методів викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах надані у працях О. П. Пометуна [47], Г.Г. Яковенка [51], В. А. Дубінського [34]. Дані автори у своїх роботах детально описують види уроків, та можливості проведення позакласних заходів в школі. На підґрунті педагогічних методів ми описуємо можливості викладання історії українського селянства на уроках історії.

Аналізуючи стан наукової розробки теми можна сказати, що на наш розгляд подається достатній масив літератури, що дозволить нам провести комплексне дослідження, і досягти успіху у поставлених перед нами науковими завданнями. На наш розгляд подаються окремі риси діяльності комітетів незаможних селян: політика, економіка, соціальні взаємовідносини. Синтез цих аспектів відкривають можливість для ґрунтовного дослідження теми

1.2 Джерельна та методологічна основа дослідження

Джерельна база історії комітетів незаможних селян дуже багата та різноманітна. На наш розгляд подаються: циркуляри, декрети, постанови РНК УСРР, Списки членів КНС, анкети, автобіографії, документи, що підтверджують процес боротьби з «куркулями».

Важливе значення для вивчення історії має археографічний збірник документів та матеріалів «Радянське будівництво на Україні» [20], систематизовані закони, постанови КП(Б)У про функції та організацію КНС.

Особливе місце у джерельній базі посідає Декрет Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 5-го грудня 1923 р. Про пільги, права та обов'язки незаможних селян [19; Додаток Б]. Написаного українською мовою.

Про процеси боротьби з «куркулями» йдеться у збірнику документів: «Колективізація і голод на Україні: 1929-1933.».

Те що ніколи не висвітлювалось в радянській історіографії, те можна побачити в архівних джерелах. Так звана «темна сторона» КНС описується в збірнику архівних документів однією з областей України про «Голодний мор 1932-1933 років на Кіровоградщині» [1].

Для педагогічної характеристики була використана навчальна програма [17] від міністерства освіти та науки України з історії України.

Значний масив документів зберігається в архівах: постанови що до діяльності незаможників та їх взаємодія з суспільством. Докладну діяльність КНС ми знаходимо у фондах архівного державного архіву херсонської області.

Фонд Р. 843 [14, 15, 16] та фонд Р. 83 [5] подають нам списки членів КНС, протоколи засідань комнезамів, де описуються причини виключення деяких осіб з лав незаможницьких організацій, а також інструкції влади щодо вказівок незаможникам як діяти в той чи інший ситуаціях. Наводяться маса документів, що стосуються соціального складу та соціальної структури комітетів незаможних селян 1920-1933 рр.

У фонді Р. 721 [11, 12, 13] наявні циркуляри херсонського окрКНС, також наводяться маса протоколів, де на порядок денний виносилась низка питань, що стосувалась політики села, та її координацію. Багато

документів стосуються ролі комнезамів у впровадженні суцільної колективізації.

У фонді Р. 118 [9] ми маємо змогу докладно прослідкувати соціальний склад, аналізуючи анкети потенційних членів КНС. Серед певного об'єму анкет ми можемо виділити: вік, національність, наявність освіти, соціальний стан, причини бажання вступити в лави КНС. Крім того, у даному фонді подаються акти ревізії сільського господарства.

Наступний важливий для нашого дослідження фонд Р. 81 [2, 3, 4] подає циркуляри про організацію різних підрозділів комітетів незаможників. Деякі цікаві факти, що стосуються надання пільг комнезамам, особливо студентам, надаючи їм безкоштовні місця у Вищих Навчальних Зкладах країни. Документи, що докладно стосуються інформації про розкуркулення селян. Цікавий наочний факт подається у зображенні гербів місцевих ГубКНС, ОкрКНС, РайКНС, СільКНС [Додаток В].

Фонд Р. 87 [6, 7, 8] подає нам важливі закони в історії КНС, в формі декретів про права та обов'язки комнезамів. У великій кількості подаються циркуляри та інструкції партії для комітетів незаможних селян. Є великий масив інформації про землекористування, та по інших організаційним моментам.

У фонді Р. 158 [10], що стосуються дніпровського комітету незаможних селян, де на наш розгляд подаються постанови РНК УРСР, циркуляри місцевого виконкому та переписка с волосними виконкомом про утворення місцевих податкових комісій. Подаються довідки про негайне подання звітної документації про стан КНС.

Таким чином, можна сказати, що збиранням та упорядкуванням джерел займалися історики радянського часу, так як за часів СРСР, виходила певна кількість збірників документів та матеріалів стосовно

комнезамів. Крім того, великий масив інформації містяться в протоколах, декретах, циркулярів та інших джерел в українських державних архівах

Методологія дослідження складається із загальнонаукових та спеціально історичних методів. Фундаментом для роботи були покладенні принципи історизму, наукової об'єктивності, системності, проблемно-хронологічний підхід, формально-логічний метод, аналіз, порівняння, узагальнення, абстракція, дедукція, індукція.

Принцип історизму ставить перед нами завдання враховувати досвід минулого, виходячи з певних історичних обставин та особливостей того часу. Принцип об'єктивності включає в себе об'єм різних джерел, та можливість їх повноцінного аналізу, порівняння їх, що дозволить нам зробити правильні висновки.

Метод аналізу був використаний під час розгляду наукових робіт істориків, котрі займались темою українського селянства 20-х років. За допомогою порівняння ми зіставили джерельну базу і праці науковців, та склали об'єктивні висновки про особливості соціальної психології українського селянства в перші роки існування радянської влади. За допомогою узагальнення ми створили цілісний портрет психологічного стану українського селянина.

За допомогою методу абстрагування ми змогли з великого об'єму інформації виділити лише важливе, відкидаючи другорядне. Цей метод дав змогу здійснити мікроісторичний аналіз діяльності КНС на прикладі окремих селищ, та інтегрувати це до макроісторичного рівня – визначити загальні особливості роботи комнезамів в Україні.

Історико-порівняльний метод дозволив порівняти дані історичних архівних документів, зіставити спільне та відмінне, а також порівняти дані наведені у науковій літературі з безпосередніми джерелами з тематики комітетів незаможників.

Історико системний метод дозволив створити багатогранну картину світогляду члена КНС 1920-1933 рр. Історія КНС проходила у

виміри постійних великих змін у політиці радянської влади. Тому даний метод допомагає нам чітко скласти систему політики КНС за 12 років діяльності: КНС у період громадянської війни та воєнного комунізму, нової економічної політики, та суцільної колективізації та голодомору 1932-1933 рр.

Таку парадигму ми гармонійно доповнюємо методом історичної періодизації, в якій ми застосували декількох періодів по роках: I етап: КНС в боротьбі за становлення радянської влади – 1920 р; зміни в політиці комнезамів під час НЕП-у 1921 – 1929 рр.; Період повторного становлення тоталітарного режиму та припинення діяльності комнезамів 1929-1933 рр..

Використаний формально-логічний метод, є основою способу розробки власних інтерпретацій, як роздуму та доведення певної проблематики з даної теми. Кваліфікаційна робота побудована загалом на основі міркувань, шляхом послідовного викладу фактів та їх аналізу, що дозволяє у підсумку сформулювати висновки з теми комітетів незаможних селян.

Метод верифікації надає можливість зрозуміти правдивість наведеного в джерелах факту, або свідчень істориків з даної теми. Правдивість теорії наводиться з використанням декількох підтверджених фактів, доказів, за допомогою яких ми можемо підтвердити або спростувати той чи інший факт.

Невід'ємні методи у написанні даної роботи стали прийоми індукції та дедукції. База індуктивного методу полягає в тому, що підсумок формується на основі часткового, одиничного. Ми робимо висновки за допомогою нагромадження різних матеріалів, що формує цілісну картину у нашому питанні. Дедуктивний метод дав змогу проаналізувати ментально-психологічні основи українського доколгоспного селянства.

Отже, синтез матеріалів з джерельної бази з наведеними вище методами у доповненні з дослідженням істориків, взятті з наукової літератури, дозволяє нам провести цілісне дослідження.

Наданих нам матеріалів з використанням описаних методів дослідження ми можемо зробити повноцінне дослідження, спробувавши узагальнити соціальні настрої, як оремо звичайних селян так і, в першу чергу, комнезамів.

Висновки до розділу

Тема нашого дослідження є одночасно вузькопрофільна та загальна. В глобальному плані, об'єктом нашого дослідження є історія селянства та можливості її викладання на уроках історії України для 10го класу. З такої масштабної теми, як історія українського селянства у перші десятиліття радянської влади ми виділяємо діяльність комітетів незаможних селян.

Стан наукової тематики дуже багатий та різноманітний. Радянські та сучасні українські історики часто звертали увагу до тринадцятилітньої діяльності комітетів незаможних селян. З узагальнюючих праць нашої теми існує лише радянська загальна історія селянської української РСР, де один підрозділ був присвячений КНС. В інших працях загальної історії України теми комнезамів взагалі не приділяли увазі. Якщо в «історіях України» радянського періоду в декількох реченнях згадували комнезамів, то в подібних працях незалежної доби про КНС немає жодного слова.

Однак, існує чисельна кількість статей на тему КНС. Велика кількість таких робіт в загальному доступі написані вже за історії незалежної України. В цих працях описується різний спектр політики КНС, а саме: взаємовідносини комнезамів з радянською владою, з іншими партійними організаціями, та односельчанами. Радянські праці стосовно даної теми є заангажовані, та розробленні за комуністичним

шаблоном, написані на фоні робіт В.І Леніна. Однак, відкидаючи весь прорадянський стиль, в роботі міститься чисельна інформація про внесок КНС в розвиток селянського життя.

В радянські часи історики склали декілька збірників, де опублікували постанови, накази, циркуляри партії, які стали фундаментом для координації дій КНС. Унікальні архівні джерела дозволять детально проаналізувати соціальний склад за нормативно-законодавчими актами партії.

Для детального аналізу великої кількості праць та джерел ми застосовуємо різні методи, що дозволять нам прийти до максимально об'єктивних висновків.

РОЗДІЛ 2. Утворення комітетів незаможних селян

2.1 Специфіка соціально-психологічного обличчя доколгоспного селянства

Прийшовши до влади більшовики отримали величезні території, більшість якої складала сільські поселення. Саме село стало для більшовиків засобом для побудови нової країни, годуванні міст, армії, та проведення експортної політики, за рахунок якої проводилась індустріалізація, та фінансувались комуністичні осередки. Забезпечення такої потужної машини, як Радянський Союз, упало на плечі звичайних селян, які мали годувати країну. Викачка з села усіх ресурсів згубно вплинула на соціальну психологію українського селянства.

Після буремних років боротьби за владу, та остаточного становлення радянської влади, керівництво впровадило нову економічну політику. Говорячи про життя селян до колективізації, слід зазначити динаміку зміни соціальної психології у 20-х років ХХ ст. В період НЕПу усі верстви селянства (незаможне, середнє та заможне) зрозуміли, що навіть при радянській владі можна успішно вести власне господарство, тому масові невдоволення населення дещо вщухали, після емоційного потрясіння часів «воєнного комунізму» та продподатку [22, с. 266].

Загалом селянський соціум ділився на декілька груп: біднота, середняки (нижче середнє, типове середнє, вище середнє), і так звані «куркулі» - дрібні капіталісти. У кожній соціальній групі була своя морально-психологічна специфіка. За радянськими даними сказано, що головні класоутворюючі ознаки селянства є: 1. наймана робоча сила; 2. джерела для існування. 3 тип економічних відносин [28, с. 43].

Незаможне селянство стало інструментом партії на селі, за допомогою якого можна проводити політику розкуркулення. Радянська влада по суті застосувала декілька критеріїв, за якими проводились набори в лави незаможницьких організацій: жага до грабунку заможного

селянства, заздрість, прагнення до легкого та швидкого збагачення за рахунок інших, покірному служінню партії [36, с. 100].

Жага до грабунку своїх односельчан була до вподоби радянському режимові. Жахлива люмпенська психологія швидкими темпами заповонила незаможницьку суспільну свідомість, так як партія розв'язала руки недобросовісним осередкам проводити свою діяльність.

Таким чином намагання влади втілювати принципи «поділяй та володаруй», «грабуй награване» потребувала міцного союзника. Саме бідняки та нижче середнє селянство, стали кісткою комітетів незаможників [39, с. 85].

Великий масив займають середняки, які в свою чергу мали великий спектр соціально-психологічних нахилів. Загалом, на ментальний розвиток середнього селянства впливала не тільки політика партії, а й такі звичайні речі як: якість медицини, культури, грамотність, харчування, житло. Переважна більшість селян працювала на власних земельних ділянках.

Середньостатистичне господарство мало площу в два чи три гектара. Ці ділянки забезпечували роботою двох членів родини та їхніх дітей. Про структуру середньостатистичної родини можна сказати, що вона безпосередньо нагадує сучасну сім'ю. Батько – голова родини, намагався збільшити посівну частину власного наділу, після смерті батьків кожна дитина у рівному обсязі отримувала свою спадщину. Сини глави родини отримували наділи землі на власне одруження. Так ще протягом життя батьки поступово розділяли усю свою землю для старших, за винятком великої частини для себе та наймолодшої дитини [22, с. 267-269].

Для більшовиків окреме місце в цій стратифікації займали «куркулі» - прихильники одноосібного господарства, заможна частина сільського населення [49, с. 799].

До куркульських господарств належали по-перше, господарства з вартістю засобів виробництва у чотириста-вісімсот карбованців, та використанню найманої праці протягом 150 днів на рік. По-друге, ціна засобів виробництва більше ніж 1600 карбованців. По-третє, засоби виробництва здавалися в оренду більш ніж 50 днів на рік [28, с. 43].

Звісно, до «куркульського» класу часто відносили і звичайних середні групи населення. За більшовицьких часів було прийнято вважати, що куркуль – це заможний селянин, який постійно користувався працею наймитів, займався торгівлею та лихварством. Таке явище характеризувалось виключно як негативне та потребувало негайної ліквідації. Дуже часто образ «куркуля» відносили до махновщини та «українського буржуазного націоналізму».

Самі ж селяни називали «куркулями» не тих, хто був незадоволений продрозверсткою і створенню комунальних господарств, і які чинили опір воєнному комунізмові, а звичайних лихварів, для якого позики під відсотки були джерелом прибутків, або це міг бути перекупник, який вдавався до шахрайства, торгуючи хлібом. При утвердженні радянської влади КП(б) намагалися чітко встановити критерії за яким можна виділити «куркуля» - це людина, яка мала об'єм земельного наділу більше 10 десятин, та активно використовував найману працю [45, с. 56].

З усіма цими верствами населення радянська влада активно працювала, шляхом згаданого принципу «розділяй і володарюй». Більшовицька влада ніколи самостійно не здійснювала акти відбирання майна, інвентаризацію реманенту, проведенню контролю за всіма сферами життєдіяльності села. Усе це робилось за активної допомоги організації комітетів незаможних селян, кістяк якої складався з люмпенізованого елемента селянства.

Таким чином боротьба з «куркулями» та політика конфіскації майна у середнього заможного селянства сприяла погіршення взаємостосунків між місцевим населенням.

Задача держави було зробити так, щоб експропріація куркулів була зроблена не владою, а звичайними селянами. Для того, щоб розколоти село, були залучені великі групи бідняків та наймитів, комітети незаможних селян.

КП(б) вирішила скликати у селах збори наймитів, бідняків, середняків, для проведення антикуркульської пропаганди, та перехилити на свій бік велику частину селянства. Так був розпочатий процес нацькування людей один проти одного [23, с. 232].

Основні ментальні критерії, які спонукали незаможні прошарки до участі у пограбуванні своїх односельців були: обмеженість у своїх можливостях, заздрість, егоїзм та інші негативні почуття, які лише віталися владою.

Радянська влада побудувала певний образ незаможника, як носія соціалістичних форм господарювання. Тому що, саме незаможники мали стати рушійною силою у розвитку колективних господарств. Самі ж комітети незаможних селян розглядались партією як тимчасовий характер. Задача влади була реформувати соціальну ментальність селянства, наблизити її до колективіських настроїв [43, с. 120].

Соціально-психологічне обличчя доколгоспного селянства дуже багатогранне. Кожна соціальна група мала свої ментальні нахили, які якісно відрізнялись один від одного. Радянська влада почала активно грати на взаємовідносинах різних груп селян, налаштовуючи його один проти одного. У підсумку ця політика мала значний успіх. Партія обрала собі союзника – незаможне селянство. Після утворення відповідної незаможницької організації, яка стала зброєю в руках більшовиків, оголосила війну вище середній та заможній верстві населення.

2.2 Організаційно-політичне оформлення структури КНС

На основі постанов ВУЦВК 1920 року були організовані центральний, волосні (з 1923 року окружні), райони та сільські комітети незаможних селян. Ці підрозділи склали чітку ієрархію, взаємодія комнезамів була плідною та вагомим чинником для швидкого впровадження політики радянської влади в Україні.

Волосні комітети незаможних селян утворювались делегацією, яка формувала сільські КНС по одному з кожного 50 своїх членів і складалась з загальних зборів та президії. Сільські комітети незаможних селян, які мають менше 50 осіб, мають право посилати одного делегата в склад волосного КНС. Загальні збори сільського та волосного комітетів незаможних селян обираються строком на шість місяців. Виконавчий орган президії мав такий склад: сільського голову та секретаря, або волосного голову, члена президії – він же замісник голови, та секретар. Секретарі могли бути членами президії, але обов'язково повинні були бути учасниками КНС. Члени волосвиконкома після виборів або волосної президії повертається на свої місця.

Президії комітетів незаможних селян зобов'язані були робити кожного місяця звіт роботи перед загальними зборами членів КНС. Всі обговорювані питання, як на загальних зборах, обов'язково вносились в протокол.

Голови КНС несли цілковиту відповідальність за діяльність та склад своїх комітетів.

З цілю задіяння всіх членів КНС в різного роду роботи, проявлення самодіяльності та правильної постановки в успішній роботі, Сіль. та Вол. комнезами можуть утворювати секції або комісії: земельні, посівні, культурно-просвітницькі, по благоустрою села, по охороні здоров'я, допомозі голодуючим, допомозі родинам солдатам червоної армії.

Члени президії сільських та волосних комнезамів оплачуються в розмірі відповідного розміру окладу членів сільрад і волосвиконкомів [4, арк 16].

Розвиваючи тему виборів до КНС, а саме їх підготовка та проведення розпочиналась з реорганізації по селах сількомнезамів та перевиборчу компанію. Що до перевиборів районного та окружного КНС, можна сказати про терміни перевиборів Райкомнезамів. Окружна комісія повідомляла окремо після одержання вказівок з центру. Пропонувалось негайно організувати району та сільські виборчі комісії, при сількомнезамах по такому принципу: Райвиборчі комісії організовуються в складі 5-х членів-представників: Райпаркому, Виконкому, РайКНС, райжінвідділу. Крім того райкомісії виділяли необхідну кількість уповноважених райвиборкому по числу СільКНС у районі для проведення виборчої компанії на місцях. Сільвиборчі комісії організовувались з 3-х осіб-представників: один від Рай КНС, і два незаможники—члени КНС даного сількомнезаму. Перевибори утворюються після прийняття сількомнезамами нового статусу. В той же час збираються обиралися й сільські ревізійні комісії на підставі статуту про КНС. Для переведення реорганізації КНС, перевиборів та обрання ревізійних комісій командуються в усі райони уповноваженні від виборчої комісії, які мають у себе на руках провідні матеріали та інструкції. Райвиборкоми в процесі роботи надсилали до Окрвиборкому КНС докладні відомості про хід перевиборчої кампанії не менш ніж на два тижні.

Всеукраїнський центральний виконавчий комітет та рада народних комісарів своєю постановою від 16 листопада 1925го року, на підставі постанови пленуму ЦККНС видали декрет про реорганізацію КНС у добровільні організації. На підставі постанов ВУЦВК та РНК затверджено згаданий статут про КНС від 1925 років, який охопив майже всі галузі життя КНС, їх права, обов'язки, завдання,

взаємовідносини, після того як КНС знову перетворили з організації державного значення у громадську добровільну спілку. ВУЦВК поставило завдання: всебічно допомагати організаціям КНС у проведенні перевиборчої компанії. Всебічно сприяти й допомагати в розвиненні та поширенні організації КНС. Сприяти допомозі організаціям КНС у справі утворення колективів, сільсько-господарський, кустарних та промислових артілей, та організовувати пленарні засідання виконкомів та районних рад по радянському будівництву [5, арк. 29, 37, 36].

Для виконання більшовицьких наказів, комнезами склалися з зборів незаможників, на яких роз'яснювались завдання КНС, а також обрання кандидатів для виборів до різних віх комнезамів.

На губернській комісії КНС за доповіддю товариша Блау, з засідання президії Одеського виконкому, було зазначено про накази партії що до організацію Губ. та Окр. КНС. Губернську комісію незаможних селян передали у ведення президіями губвиконкома, КНС у цих виконкомах представляв лишень один секретар. Президія Окружних Виконкомів складається з трьох членів: голова, його замісник – він же член червоного земельного суду, та учасник КВП, працюючий в окружних комісіях КВП. Районні комісії знаходились у сфері Райвиконкомів та складаються з представників сільських комітетів незаможних селян по одному від сільКНС. Президія КНС складається з двох людей, один з них – голова сільКНС районного центру. Сільські осередки комітетів незаможних селян формуються в селах, які мають в наявності не менше ста членів незаможників, з яких обирався голова президія. Села, які мали меншу кількість незаможників, вимушені були об'єднуватись з іншими селами в один осередок [3, арк. 5, 12].

На сам кінець варто наголосити про структуру центральної комісії незаможних селян. Отже, декрет ВЦВК у положенні про КНС сказано, що центральну комісію комнезамів обирав всеукраїнський з'їзд

незаможних селян, строком на один рік у складі: а) президії ЦККНС з 4-х осіб: голови, заступник голови та двох членів; б) 9 членів ЦККНС по одному на губернію; в) 9 кандидатів на членів центральної комісії, яка знаходилась при президії ВУЦВК. Президія Центральної комісії незаможних селян перебуває на контролі уряду радянської України. Наступне, президія ЦККНС проводить свою роботу протягом часу між сесіями пленуму, даючи звіт про свою діяльність як президії ВУЦВК, так і сесіям пленуму ЦККНС. Сесії пленуму проводять не рідше ніж один раз на три місяці. ЦК комнезамів могли розпустити тільки на підставі постанови президії ВУЦВК. Центральна комісія та її технічний апарат утримувався по кошторису ВУЦВК. Члени комісії одержують винагороду по ставках членів ВУЦВК [2, арк. 2].

Висновки до розділу

Соціальний склад українського селянства різноманітний. Умовно їх можна поділити на декілька груп: працюючі селянські родини та ледачі маргіналізовані верстви населення, які у підсумку стали паразитувати на вище середнє та заможне селянство. Політика партії впливала на деградацію селянської психології. Говорячи про селянство загалом, ми прослідкували як змінювався їх моральний стан, від більш-менш позитивного на початку діяльності більшовиків (особливо в роки НЕПу) до деградованого, що викликали страх, розчарування, бідність, голод і таке інше.

Ціль більшовицької системи була: викачка з села хліба, робочої сили, майна, землі, за допомогою незаможницьких організацій. Тому радянська влада й підтримувала люмпенізовану психологію радянського селянства, так як вона давала швидкий результат.

РОЗДІЛ 3. Склад Комітетів Незаможних Селян

3.1 Соціальний склад комнезамів

Як вже було зазначено радянську владу в першу чергу цікавило не просто бідняцькі верстви населення, а саме такі соціальні групи, з якими можна було легко домовитись про розподіл майна, які піддавались наказам партії, оскільки це було вигідно як для самої партії, так і для незаможників. Більшовики активно проводили набір до лав КНС, великий відсоток людей з люмпенізованою психологією – це особи, які бажали швидкими темпами піднімати своє матеріальне становище за рахунок заможного селянства. В березні 1920 року КП(б)У прийняло рішення організувати сільську бідноту й деяку частину середнього селянства у визначені класові організації, буцімто для відстоювання інтересів безземельних та малоземельних селян, а також впровадження хлібної розкладки [39, с. 203].

До комітетів незаможників входив різноманітний контингент, у тому числі кримінальний. КП(б)У відкрито визнавали наявність пияцтва у КНС, процвітав звичайний злочинний елемент: масові бійки та крадіжки. На службу до більшовиків у великій кількості йшли нероби, ледарі, заздрісні люди, що мали велике бажанням нажитись за рахунок інших [27, с. 13].

У глобальному відношенні соціальний склад КНС складався з безземельних та малоземельних селян, наймитів, учасників колективних господарств, та бідняцького населення, які не могли прогодувати свою родину за рахунок свого господарства, та вимушені звертатись до підсобних заробітків та промислів. Особам яким категорично вхід до КНС був заборонений це – капіталісти, орендарі, керівники підприємств, куркулі, особи, які наймають робочу силу працювати на своєму господарстві, особи, що існують з нетрудового прибутку (відсотки з торгівлі та капіталу), спекулянти та приватні купці [19].

Наймити займали окреме місце у цій структурі. Радянська влада оголосила себе борцем за права людей, які для власного прогодування вимушені були найматися до дрібних та крупних капіталістів. У більшовиків була ідея ліквідувати найману працю, а тим людям які не по добрій волі наймалися до «куркулів» наділити землею, та залучити їх на свій бік. Тому до лав комнезамів активно приймали ту частину населення, яка за рахунок власного сільськогосподарського потенціалу не могло задовольнити свої потреби, та вимушені були найматися [24, с. 78]. Різного роду Районі КНС категорично пропонували повністю залучити до лав КНС наймитів та бідноту, які звільненні від сільськогосподарського податку, за винятком осіб, які по будь яких причинах не можуть бути прийнятими до КНС. Одночасно з цим посилюється зріст комнезамів за рахунок лишень бідноти які платять податки.

Районі КНС ставили конкретні завдання – втягнути в лави комнезамів велику кількість бідноти. До прикладу, для Цюрупинського сільКНС була поставлена конкретна ціль – набрати в члени КНС 3938 чоловік, по 72 чоловіка на район. Районний з'їзд наголошував на проблемі, що в деяких районах до комнезамів не було залучено жодного з бідняків. Тому РайКНС пропонував звернути особливу увагу на виконання завдань ЦККНС по приросту комнезамів за рахунок бідноти. Виникає необхідність розгорнути роботу по залученню до лав КНС бідноти з таким розрахунком, аби завдання ЦККНС було виконано з перебільшенням [10, арк. 4, 36].

Також, на прикладі Голопристанського РайКНС ми можемо виділити декілька соціальних груп, які входили до складу комнезамів. За пів року з грудня 1924 р. по травень 1925 р. членів КНС було 3012, з них 1425 – бідняків. Дійсних членів КП(б)У 8 осіб, Членів КСМ 3 людини, студентів – 4 чоловіки. Грамотних – 207, неграмотних – 95, 30 з яких навчалися в спеціальних школах по ліквідації безграмотності. Коли ми

говоримо про соціальний склад комнезамів, перше про що ми можемо подумати – це лишень бідняки. Виходячи з даної статистики це не зовсім так. Як правило з цілої кількості членів КНС приблизно 50-60% їх членів це бідняки. Всі інші це нижче, або типове середнє селянство. В лавах КНС були як і впливові особи в обличчі представників комуністичної партії більшовиків, так і навіть неграмотні особи, які також мали право голосу на з'їздах комнезамів. Частково КНС підтримувало й студентство, себто молодь українського селянства. Загалом в лавах комнезамів серед бідняків були алкоголіки та люди, які активно розповсюджували самогон. Так в протоколах РайКНС ми можемо бачити, як з'їзд проводить «розбір польотів» по відношенню до своїх членів. За самогоноваріння було виключена значна частина осіб з списків КНС [15, арк. 10, 11; 6, арк. 14].

Розповсюдження алкоголізму було вагомою проблемою в Радянському Союзі. Підтверджуючи той факт, що алкоголіки дуже частко перебували у складі КНС, можна сказати на прикладі голови Голопристанського КНС товаришу Євсіну, який прибував на засідання «без задніх ніг», про якого описували досить сатиричні публікації: «Прийшлося сердешному голові Євсіну полишити зібрання і пошкандибати до дому та попав в хлів, аж свиня зрадїла» [16, арк. 5].

За національною ознакою, в складі КНС домінуючу більшість займали українці, які переважно займали близько 90% особового складу. Так у деяких СільКНС з 70 членів комнезамів – 65 було українців, та 5 росіян, німців, євреїв, болгар, поляків в кількісній графі стоїть – 0 [11, арк. 14].

Активно піднімалось гендерне питання. Радянське керівництво ставило завдання залучати жінок до участі у діяльності КНС. Так як чоловіків було в рази більше ніж жінок в лавах комнезамів. Так в протоколі засідання президії КНС Голопристанського району сказано, що з 193 членів КНС – чоловіків 176, а жінок всього 17. Неписемних

осіб 37. Таким чином, було постановлено втягнути в КНС усіх незаможних селян, залучити до організації тих, хто знаходився по артілях, а також тих середняків, що вкупі з незаможниками працюють по артілях, інтегрувати до комнезамів жінок, та осіб, що досягли 18 років [15, арк. 12, 13]. Така сама ситуація була і в Малокопанійському сільКНС. Де з 70 членів КНС, 61 особа мала представництво чоловічої статі, і лишень 9 жінок [14, арк. 14].

Проаналізувати соціальний склад комнезамів ми можемо за допомогою анкет. Анкети підтверджують наші висновки про те, що більшість членів комнезамів були за національністю українцями, та активно намагались залучити молодь від 20 до 30 років. В графі соціальний стан, потрібно було обов'язково вказати – «бідняк». Переважна більшість осіб не належала до комуністичної партії, але багато незаможників служили в лавах червоної армії, часів громадянської війни. Звісно, виникає питання, який відсоток там правдивих даних, вказаних в анкетах. Велика питома вага членів КНС були без належної освіти. Це не дивно, оскільки, як вже було зазначено певна кількість комнезамів була навіть неграмотна [9, арк. 9, 10, 11, 13].

Члени КНС були під постійним контролем радянської влади. Більшовицьке керівництво регулярно отримували відомості про підтвердження незаможницького стану учасників комнезамів [14, арк. 16].

Соціальний склад КНС складався переважно з малоземельних або безземельних селян. Велика кількість складала біднота та наймити. Членів комуністичної партії в лавах КНС було не багато, невеликий відсоток членів КНС було неграмотними.

3.2 Ідеологічне підґрунтя партії про необхідність створення комнезамів

Після громадянської війни та становлення радянської влади на території союзних республік почались певні заходи спрямованні на

відновлення державного процесу. Як приклад – відбудова сільського господарства, де робився акцент на бідняцькому складі села, та взаємодопомозі між партією та бідним селянством. На фоні масової посухи 1921 р., яка спричинила голод, склалась критична ситуація яка потребувала негайного втручання, як пише багатотомна історія УРСР, цю допомогу очолили сільські партійні осередки, ради, комітети незаможних селян. У повітових і волосних центрах проводились з'їзди незаможників, де розглядалися заходи для піднесення сільського господарства, обговорювалися питання про посівну кампанію та ін., [38, с. 69].

Більшовики прийшли до влади під гучними гаслами, які були привабливими для місцевого населення: «Вся влада – радам». Для того щоб мати певний зиск від влади місцевих рад, вони повинні були бути під контролем комуністичної партії. В іншому випадку місцеві ради, які були легітимно обраними органами влади, могли нести серйозну загрозу більшовикам. Система рад була сформована ще до більшовицького збройного перевороту. В склад рад входили різні політичні сили, які могли б бути ворожими більшовикам. Тому місцеві ради не могли стати опорою нового режиму на місцях [31, с. 15-16].

З 1918 року РКП(б) розгорнула будівництво комуністичної системи виробництва і розподілу землі. Дрібна селянська буржуазія досить таки негативно віднеслась то такої політики. Більшовицьке керівництво не допускало існуванню сільських самоврядних організацій, але зробила виняток для рад селянських депутатів, без яких на селі не існували би органів влади – ради. Адже саме на ради більшовики робили ставку. Виникла потреба у нівелюванні можливої загрози, яку могли спричинити депутати, обрані незадоволеними радянською владою селянами. Тому більшовики запроваджували процес розколювання села за майновою ознакою, проводили боротьбу проти партій селянського походження, які могли відстоювати інтереси селянства, запровадили

багатоступеневий принцип побудови рад. Через усе це більшовики змушені були контролювати село. Комісар землеробства УСРР Д. Мануїльський виступив одним з ініціатором утворити ради склад яких складався лише з бідняків та нижчого середнього селянства. Голова РНК УСРР Х. Раковський взагалі покладав надії не на ради, а на КНС, які мали дублювати функції рад [41, с. 486].

Політична ситуація ще неодноразово змусить більшовиків використовувати комнезамів, як важелі впливу на село, які будуть лобіювати комуністичні принципи [40, с. 203].

Для того, щоб контролювати життя селянства, поширювати свій вплив серед народних мас були створені комнезами. Задача партії була інкорпорувати пересічного селянина у систему радянської держави [21, с. 4].

Більшовики висунули цілий ряд ідеологічних критеріїв, за яким і відбувався набір в лави КНС. 1) Це обов'язково мали бути бідняки, так як на них робилась ставка збоку носіїв комуністичної ідеології. 2) Це люди, які поділяли більшовицькі ідеї: станової зрівнялівки, грабунку заможної частини населення. 3) Це люди, які вимушені були найматися, для того, щоб проіснувати. 4) Малоземельні та безземельні селяни. 5) Були носіями колективних форм господарювання.

Заборонялося вступати в лави КНС населенню, які мали протилежній ідеологічний світогляд. Наприклад: ксьондзи, попи, пастори, а також особи, що служили в петлюрівській, царській, гетьманській, денікінських загонах [19].

КП(б)У наголошувало на тому, що нібито вони дають змогу бідняцькому населенню села економічно зростати. Так як більшовики запевняли, що саме разом з бідняками партія на чолі з робітничо-селянськими урядом вирішило підняти господарство. Цілі партії були: провести правильний землеустрій, та провести колективізацію. Цим самим з'являється можливість покращити індивідуальні господарства.

Активно розвивати кооперації: виноградні, тваринницькі, сільськогосподарські, меліораційні. Шляхом створення незаможних господарств можна посилити економічну міць незаможника. Потрібно було чітко поділити селянство, шляхом об'єднання незаможників з середняком, та визначити незаможника, середняка та «куркуля», і щоб саме незаможники вичислили цей заможний (куркульський) стан селянства. Після об'єднання незаможників з середняком, «куркульський» елемент мав сам себе викрити, після чого останні стануть мішенню для ліквідації [15, с. 20].

Однак, до лав комнезамів, все одно проникали особи, які вважалися ворогами більшовикам. Компартія застосовувала масові чистки у лавах КНС, для того щоб викоринити звідти «куркульський» елемент.

Для того щоб активно розвивати радянську ідеологію серед мас незаможників, була створена «Всеукраїнську школу комнезамів». Чисельність цієї школи складала приблизно 150 осіб, більшовицьку пропаганду вони засвоювали 2,5 місяців. Так через подібні курси навчання у підсумку влада отримувала потрібних для себе людей, які чітко розуміли своє значення та функції у діяльності на селі. ОкрКНС постійно вимагала від районних комнезамів звітність, про кількість молодих незаможників, які були делеговані у ці спеціальні школи, окремо чоловіків та окремо жінок [14, арк. 1, 2, 14; 16 с. 100, 102].

З метою розширення обсягів пропаганди про створення КНС на місця відправляли відповідальних працівників центральних партійних установ. Загалом ЦК КП(б)У та наркомат внутрішніх справ координували навчання незаможників у республіці. В цілому на місця організацій КНС були відправленні 847 інструкторів і уповноважених партійними органами влади. По всій території України проходили волосні та повітові з'їзди, на яких бідняки і середняки ухвалювали рішення більшовицької партії про організацію КНС. Перші комітети

незаможних селян були створенні на Лівобережній Україні. Провідну роль в організації КНС відігравали комуністичні діячі радянської України: Г. І. Петровський, С.В. Касіор, М.О. Скрипник, Ф.Я. Кон, М.Ф. Фрунзе [26, с. 14].

Для ідеологічного вербування незаможників радянська влада широкого розгортала пропаганду. Комуністична партія більшовиків свідчила, що в період побудови соціалізму вони висувають завдання якнайширше ідеологічно виховувати бідняцько-середняцькі маси для наступу на куркульський елемент, дотримуючись усіх заходів комуністичної влади.

Важливою була політико-виховна робота, як засіб піднесення свідомості основних прошарків селянства. Зброєю пропаганди на той час були газети, більшовики потурбувались, щоб кожен активіст міг би «знайти відповідь на всі питання». Це такі всеукраїнські селянські газети: «Радянське село», та їх видання «Оборона», журнал «Колективіст України», «Селянка України», «Радянський Селянин», та «Селянський журнал» [Додаток Г]. В цих виданнях оговорювалась необхідність боротися проти капіталістично-заможного елемента, сприяти колективізації, підвищення врожайності; справи хліборобства, буряківництва тощо.

Надаючи велике значення справі розповсюдження радянської пропаганди цих видань мали стати широкі маси селянства ВЦКНС: 1. Щоб кожна організація КНС мала по одному примірнику зазначених видань. 2. Виділяти по кожному СільКНС активну групу незаможників, їм доручалось поширювати ці видання між незаможницькими організаціями для радянської ідеологічної обробки населення [13, арк. 14]

Таким чином, ми спостерігаємо, що більшовики дуже пильно слідували за своїм дітищем, оскільки КНС стало важливою необхідністю для радянської влади. Комітети незаможних селян мали

об'єднати більш широкі соціальні стани, ніж інші подібні бідняцькі комітети (комбіди). Мається на увазі не тільки бідняків та наймитів, а й частину середняків «соціально близьких до пролетаріату» [31, с. 25].

Необхідність створення «бойової організації партії» для механізму реалізації влади на місцях, змусила РКП(б) створити комітети незаможних селян у 1920 році. Комнезами почали себе активно проявляти у перші роки своєї діяльності, впровадженням владних ініціатив. КНС почали активно займатися розкуркуленням заможних селян, відбираючи у них майно, на власні та більшовицькі потреби [29, с. 86].

Висновки до розділу

Характеризуючи організаційні основи комнезамів можна виділити, що Всеукраїнський з'їзд Незаможних Селян складається з представників незаможного селянства, що їх обирають Районні з'їзди – по одному на район, окружні – по три на округу і губернії – по три. Сам же з'їзд скликала Президія ВЦВК комітету раз на рік. В екстрених випадках з'їзд може буди скликаний позачергово. До обов'язків з'їзду комнезамів належало: розглядати звіти про діяльність Центральної комісії за минулий період часу й визначати порядок її діяльності надалі, встановлювати порядок проведення виборів на з'їздах незаможних селян та їх оскарження, обрати центральну комісію та її президію.

До набору в лави КНС були висунуті конкретні ідеологічні критерії: віру в комуністичне майбутнє, бажання сприяти масовій колективізації, становій зрівнялівці.

РОЗДІЛ 4. Функції КНС в процесі соціалістичної реконструкції сільського господарства

4.1 Роль комнезамів в реалізації політики «воєнного комунізму»

За законом про комітети незаможних селян від 9 травня 1920 року було сказано, що комнезами начебто створюються для захисту інтересів бідняків та середняків серед селянського населення. Завдання КНС у цей період становили: швидко імплементувати закон про землю та здійснити реманент незаможних малоземельних та безземельних селян, забезпечення процесу хлібної розверстки, боротися з опонентами радянської влади. Після опублікування закону «про КНС» ЦК КП(б)У звернувся до усіх місцевих комітетів, в якому зазначались конкретні завдання для комнезамів. Активно проводились загальні збори КНС та партійних організацій для чіткого з'ясування функцій комнезамів, як суто класової організації (оскільки в лавах комнезамів перебували лишень бідняки та деякі середняки) мають головне завдання – зміцнення диктатури пролетаріату на селі. Були сформовані ударні групи, яких відправляли їх у райони з великою концентрацією куркульства. З метою вести агітаційно-пропагандистську роботу серед народних мас, і таким чином ідеологічно боротися проти куркулів, шляхом їх ізоляції [26, с. 13].

Відразу після створення КНС, дана організація зіткнулась з загрозою ліквідації. В ряді українських губерній: Київській, Харківській, Одеській виникали ліквідаторські настрої. Вплив комнезамів почав різко знижуватись. Але за рахунок підтримки комуністичної партії, та особисто В.І Леніна, комнезамам вдалось зберегти функції, методи та обов'язки КНС в період воєнного комунізму. ЦК КП(б)У в жовтні 1921 року вказав на обов'язковому посиленню уваги до КНС. Зміцнення комнезамів є основних політичним пріоритетом, як перспективний інструмент для становлення влади на селі. На підтвердження високого

рівня значимості КНС є закон ВУЦВК від 13 квітня 1921 року про те що комітети незаможних селян ставали організаціями державного значення [36, с. 99-100].

Більшовики надавали особливу увагу хлібній розверстці. 26 лютого 1920 року радянський уряд ухвалив закон, за яким усі селяни зобов'язанні видавати державі певну кількість власного продовольства. Однак, розверстка здійснювалась по відношенню до тих господарств, у яких площа орної ділянки землі перевищувала три десятини. 10-20% від загальної кількості зібраного майна залишались у волостях. Таку кількість зданої продукції між собою розділяли самі ж комнезами, та інша сільська біднота. Інші 80-90 % відправлялись на потреби великих міст та червоної армії [24, с. 71-72].

В період після військових дій, великої посухи, розкуркулення, голоду 1921-1923 років, маса сімей страждала від нестачі їжі у своїх будинках. Для більшості селян не залишалось вибору як звернутись по допомогу, до тих, хто ще «вчора» забирав у них хліб, їхніх сусідів, знайомих, друзів. Тепер селяни вимушені були просити допомоги, щоб врятуватись від голодної смерті. Заява Білозерському комітету незаможних селян, від П. Поповича: «прошу білозерський комнезам не відмовити мені у видачі муки, на прогодування, тому що, мій син перебуває на службі у Червоній Армії, а я потребую продовольства» [7, с. 13, 14].

Аналізуючи радянські джерела оприлюдненні в збірниках документів та матеріалів стосовно комнезамів, в справі №70 від 20 липня 1920 р., а саме постанова Ради народних Комісарів УРСР про терміновий розподіл між незаможними селянами незасіяних земель, що знаходяться в користуванні окремих осіб. Документ часів громадянської війни, тому на КНС була покладена задача організувати посів усіх земель для годування пролетаріату та червоної армії [20].

Як вже було зазначено, у період першого становлення тоталітарного режиму в Україні на комнезами покладалися завдання контролювати місцеві ради. Сама влада, в силу свого відірваності від села, не могла контролювати ради. Цю функцію взяли на себе комітети незаможних селян. По суті комнезами стали очима та вухами партії на селі, через які вони й контролювали соціальні, політичні, та економічні процеси.

КНС отримали широку повноту влади від РКП(б). В період воєнного комунізму на плечі комнезамів лягло боротися з ворогами партії, відбирати зерно для годування великих міст соціалістичних республік. Самі ж члени КНС отримали унікальний шанс, по суті законним чином, підняти рівень свого матеріального забезпечення за рахунок пограбованих сусідів [31, с. 25-26].

Радянська влада надала для комнезамів широкі адміністративні повноваження. КНС відправляли у місцеві сільради та волосні виконкоми власних представників. Через своїх представників комнезами могли опротестовувати рішення рад. Окр, Губ та Рай КНС докладали ЦК КНС про всі антирадянські дії місцевих рад, а також слідкували за тим, щоб у виборах до рад не брали участь "куркулі", шляхом перевірок списків виборців, та їх майнового стану. У випадку якщо ж заможники потрапляли до місцевих органів влади, комнезами призначали перевибори та висували своїх кандидатів. 160 волосних виконкомів було розпущено у ряді українських губерній восени 1920 року [33, с. 185].

Для впровадження силової політики радвлади у 1921 р. у багатьох губерній України були створенні загони збройних формувань. До цих збройних сил залучалися у тому числі й комітети незаможних селян. Крім збройної політики, комнезами виконували свою діяльність на розмежування села на бідних та багатих, з метою конфіскації майна в останніх, та розподілу між собою. Така робота комнезамів викликала

масове невдоволення, масовий опір, та за 10 місяців 1920го року було вбито 152 голів сільських комітетів незаможних селян [32, с. 31].

Таким чином, комнезами за часів «воєнного комунізму» відігравали наступні ролі: 1) проводили колективний обробіток; 2) забирали лишки хліба повністю та розподіляли між бідняками; 3) відбирали землю у «куркулів»; 4) «куркульські» знаряддя праці брали на прокатні пункти [26, с. 18].

4.2 Діяльність КНС в роки нової економічної політики

Ліквідація продрозверстки дозволила скасувати перерозподіл продовольства на селі, через що біднота, яка потребувала продовольства, отримувала її не своєчасно. Більшовики, шукаючи пошуки шляхів поліпшення забезпеченості сільської бідноти поклала на незаможницькі організації матеріально допомагати родинам армійцям червоної армії, та сільській бідноті. Їх завдання було, за рахунок самооподаткування, експлуатації землі, переданих державою в їх розпорядження, збирати кошти і натуральні фонди, та надсилати їх на потреби бідноти [48, с. 65].

ЦК КП(б)У прийняла спеціальну резолюцію у листопаді 1920 р., на якій влада почала об'єктивно оцінювати ситуацію, яка склалась в країні. Для більшовиків центральним завдання було укріпитись при владі. Саме це і стало основною причиною переходу до нової економічної політики, та відмови від «воєнного комунізму». Більшовицька політика 1918-1921 рр. підірвала економічний стан селянських господарств. Серед вищого керівництва влади не було одностайної думки щодо впровадженні НЕПу. Однак, бажання головного ініціатора НЕПу В.І Леніна, стало пріоритетним для усіх членів партії для прийняття цього рішення, незважаючи на те, хочуть вони цього чи ні. Нова економічна політика стала тимчасовим явищем, вимушеною політикою, яка не має нічого спільного з комунізмом [46, с. 18].

Поряд с впровадженням НЕПу комнезами на цей час активно проводили політику очищення від куркульського елементу. В 1922 році більшовики заявили, що дані НКВС щодо проведення кадрових чисток в лавах КНС проводились слабо, а в деяких місцях взагалі припинили свою діяльність, беручи до уваги те, що II всеукраїнський з'їзд комнезамів повинен сприяти реєстрації та чистки в лавах КНС від «куркульського» елементу. НКВС пропонували задіяти наступні інструменти: негайно відновити роботу спеціальних перереєстрації комісій, та залучити туди членів від жіночого відділу; чистка та перевірка повинна пройти під лозунгом звільнення пролетарського селянства від впливу заможного селянства, радикально та рішуче; при перереєстрації потрібно неухильно керуватись положеннями про перереєстрації з'їзду КНС, утверджене ВУЦВК [8, арк. 10].

Цікавий є той факт, що під час НЕПу більшовицький ідеологічний клімат дав збій. Парадоксальним є той факт, що нова економічна політика розроблена більшовиками стала рушійною силою по укріпленню «куркульського» елементу на селі. НЕП дав заможникам отримати доступ до хуторів, а також до землі, яка сприяла для активної її здачі в оренду. Таким чином, виходить така ситуація, що на українському селі з'явилась нова верства населення – радянське заможне селянство. У період НЕПу, вважалось, що будь-яке економічно міцне населення села називали заможниками, а не куркулями. Загалом в цей період 1921-1929 рр. термін «куркуль» мав різне значення. З 1921 по 1923 роки – «куркулями» називались економічно сталі селянські господарства. З 1924 року ЦК КП(б)У вживеться нейтральний термін – заможне селянство. З 1927 по 1929 рр. комуністична партія застосовує декілька найменувань на позначення економічно потужних селянських господарств: заможне і «куркульське» [42, с. 15-17].

На плечі КНС була покладена важлива функція – докладати максимум зусиль з подоланням неграмотності. 1 травня 1925 року

Всеукраїнська центральна комісія незаможних селян (ВЦКНС) розробила завдання: до 1 травня 1925 року навчити грамоті 40 тисяч членів КНС віком від 18 до 35 років. Комнезами вели облік неписемної кількості українського селянства, були організаторами спеціальних шкіл з ліквідації неграмотності [50, с. 51].

До прикладу, в херсонському окрузі, за даними радянської влади, станом на 1924 рік, багато членів профспілок, КНС та інших досягало 150.000 осіб безграмотних. Виходячи з цього Херсонською окружною комісією по ліквідації неграмотності розроблений докладний план ліквідації неграмотності по округу. Як реалізація цього плану вимагалось відкрити 252 шкіл. Місцеві виконкоми, профспілки, комнезами, клуби, сільбудинки, хати-читальні, навчальні заклади, члени спільноти друзів ліквідації неграмотності – повинні були прийняти участь в агітаційних роботах по ліквідації неграмотності [6, арк. 60].

Доповіді різних Рай КНС роблять наголос на широкому розповсюдженості ліквідації неграмотності, втягнувши неграмотних членів КНС в школи ліквідації безграмотності, регулярно віддаючи членські внески. В роки НЕПу членські внески скоротились втричі з 15 до 5 копійок з кожного на місяць [15, арк. 28].

На плечі комнезамів лягали різноманітні завдання, які їм доручала партія, як приклад ми можемо навести розпорядження ГубКНС для ОкрКНС, про те, щоб по мірі надходження коштів на побудову літака «Незаможник», передавати червонці на рахунок державного банку [8, арк. 4].

Протягом своєї діяльності комітети незаможних селян займалися розподілом хліба, у першу чергу серед своїх членів. Так, дані наведені в чисельних довідок, в яких сказані конкретні прізвища членів КНС, надається письмове підтвердження, в тому що вони бідняки та потребують хліба [12, арк. 13, 14]. Комнезами не обділяли себе увагою щодо присвоєння реманенту на свою користь. Зрозумілий є той факт, що

серед бідняків виникала серйозна проблема забезпечення себе продовольством, комнезами тут перебували у виграшному становищі. Вони користуючись своїми можливостями, ніколи не залишались голодними.

Важливою складовою епохи нової економічної політики була кооперація сільського господарства (прототип колгоспів). Саме незаможницькі громадські організації стали фундаментом для створення кооперацій, починаючи від простих виробничих, до комуни та артілей. За даними радянського історика М.Д Березовчука, станом на 1929 рік 85% сільських господарств були об'єднанні в кооперації. На 100 чоловік в кооперації припадало 50-55% членів КНС, тобто саме комнезами були кісткою кооперацій. Друга половина, 42-50% займали середняки, і лишень 2-3% - це було заможне селянство. Якщо говорити суто мовою цифр, то стає зрозуміло, що комнезами відігравали провідну роль у діяльності кооперацій, але насправді справжню вигоду від кооперацій мали саме ті 2-3% заможного селянства. Оскільки вони вкладали найбільший відсоток коштів у розвиток кооперацій, і відповідно мали більший прибуток. Таким чином ми спостерігаємо як кооперація лише поглибила майнову диференціацію у суспільстві [25, с. 31].

Крім того, для вступу в кооперації радянська влада надавала комнезамам пільги. Ще у 1923 році ВУЦВК прийняв постанови про пільги для членів КНС. Це стосувалось не лише кооперації, а й усіх видів життєдіяльності: пільги у справах оренди майна, кредитів, юстиції, будівництві господарства та освіти. Варто зазначити, що комнезами по суті користувалися пільгами протягом усієї своєї діяльності, але аналізуючи джерела можна сказати, що в часи НЕПу комітети незаможних селян чи не найбільше користувалися пільгами. На потреби розвитку сільського господарства незаможникам влада віділяла кошти 2800 рублів щорічно.

Залишається відкритим питання для яких господарств цього було достатньо, а для яких замало [15, арк. 10].

Незаможники не мали змоги заплатити вступні паї для вступу в кооперацію. Комнезамам було дозволено виплачувати вступні паї поступово, протягом 6-9 місяців, або ж держава повністю сама фінансувала їх внески. Так, з державного Сільбанку у 1925 році було виділено 6238 карбованців на погашення боргів КНС, для вступу в кооперацію [44, с. 75].

Як приклад, за основу можемо взяти незаможницьку молодь, що до пільг у вигляді додаткових місць у ВУЗах України, для людей які пов'язанні з СільКНС та ГубКНС [2, арк. 7]. Згодом було постановлено, що для незаможницького студентства негайно розширювались пільги у навчанні в університетах, а саме безкоштовне харчування, проживання, і стипендії. З 13 серпня 1923 року, утвердили для них 150 стипендій по 10 товарних рублів кожна, для доповнення державних субсидій, для задовольняла потреб студентства [3, арк. 29].

Отже, роль КНС в часи нової економічної політики були різноманітною. За вірне служіння партії, комнезами були наділенні великою кількістю пільг у різних сферах діяльності.

4.3 Функції КНС в часи суцільної колективізації (1928-1933)

Впровадження суцільної колективізації, згорання нової економічної політики викликало масове невдоволення селян та опір радвладі від народних мас. В роки громадянської війни селяни довели своє небажання колективізувати свої господарства. Через декілька років НЕПу ставлення селян до цього питання не змінилося. Прискорена імплементація промислового будівництва також викликала невдоволення. Почали поширюватись продовольчі проблеми, з'явилась необхідність введення фіксованої кількості хліба. Крім того, застосовувалась продовольча диктатура. Мається на увазі повернення до

політики насильницької конфіскації майна та продовольства у населення. Також залучались адміністративні методи з метою долучення незаможних селян у створенні колективних господарств [30, с. 235-236].

Активну діяльність комнезамів доцільно використовувала партійна влада у примусовій хлібозаготівлі. КНС використовували набутий досвід з часів «воєнного комунізму» з виявлення хлібу в селянських оселях. Комітети незаможних селян проводили ревізію заможних господарств під приводом пошуку алкогольних речовин, використовуючи це для підвищення рівня хлібозаготівельної кампанії. Таке відношення влади та їх поплічників негативно вплинуло на моральний стан працьовитого селянина. Були випадки, коли «куркулі» спалювали своє господарство, щоб воно не дісталось більшовикам. Біднота ж, навпаки, була задоволена більшовицькою політикою в перші роки після згорання НЕПу. Комнезами продовжили активно впроваджувати план хлібозаготівлі, забираючи у населення хліб, та розподіляючи його між собою [40, с. 206].

Як процес «розкуркулення» населення, та підкреслення основної мети комнезамів на селі, ми можемо навести приклад, як КНС проводили конфіскацію майна. На наш розгляд подається Акт про вилучення та продаж майна Павліченка Василя за невиконання державних зобов'язань по хлібозаготівлі від 17 січня 1932 р. В документі йдеться, що в громадянина Павліченка Василя описане майно, вилучене за невиконання державних зобов'язань по хлібозаготівлі, якому доведено як куркулю, що злісно ухилявся виконувати державних зобов'язань [1, с. 50].

В 1930му році КНС ухвалили у доповіді про колективізацію, та відібрання церковних ділянок, що громадяни, які не підписались до колгоспів та закриття церков, виключити із лав КНС, та оголосити їм бойкот. Рай КНС доручав Сіль КНС провести масове виключення із лав

КНС за ухил щодо вступу до колгоспу, або за не підписання за відбирання церковних земель.

За умов суцільної колективізації комнезами повинні зосередитися на тому, щоб весь процес становлення колгоспного режиму забезпечувався незаможницьким впливом та повною участю всіх членів КНС. Комнезами повинні сприяти цьому процесові на масове залучення членів КНС, бідноти та середняків до колгоспів. Функції комнезамів були в популяризації господарських досягнень колгоспівського господарювання, слідкуванні за роботою колгоспів, всебічно розгорнувши налагодження всіх засобів виробництва, слідкувати за дисципліною підвищуючи продуктивність праці всебічно розгорнувши культурно пропагандистську роботу серед колгоспівських мас; слідкувати, щоб у колгоспи не проник куркульських елемент. Комнезами та окремі їх члени повинні були перетворитись в «штаб бойової армії», який завдає потужного удару на рештки капіталістичного елементу. Радянська влада надала КНС вагомий вплив на керування процесу колективізації. За допомогою КНС створювались спеціальні ударні групи, функції яких були масово зганяти народні маси до колгоспів [43, арк. 3, 9, 19].

Загалом зусиллями комнезамів станом на 10 квітня 1931 р по Україні було колективізовано 2 930 744 господарств, або ж 61% від усіх господарств. Під колгоспи було виділено 17 068 500 гектарів землі – 64 % від усіх можливих українських земель. Сотні тисяч людей відразу вступили до колгоспів [18, с. 328].

Висновки до розділу

З самого початку створення КНС були опорою партії на селі. В перші роки радянської влади комнезами виконували роль конфіскацію майна у куркулів та заможного селянства. Боролися з «політичним бандитизмом», вилучали продовольства на користь червоної армії. В

роки громадянської війни, на посилення радянських позицій потрібно було на фронтах поставляти різного роду продукцію, яку вилучали в якості продовольчого надлишку на селі. Така політика називалась – продрозверсткою. Наслідком стало масове зубожіння середнього та заможної частини населення, та підняття майнового стану бідноти.

Впровадження Нової Економічної Політики розширили функції КНС. Комнезами фактично послабили боротьбу проти куркулів, розпочали масові чистки в середині організації від ворожого елемента. Комітети незаможних селян виконували просвітницьку роль, агітуючи за комуністичну партію. Архівні дані вказують на боротьбу комнезамів з безграмотністю серед населення, сприяли становленню кооперативів для ведення спільного сільського господарства. Під час політики згортання НЕПу, та становлення тоталітарного режиму КНС по суті в повному обсязі поновили свої функції часів «воєнного комунізму» - масове відбирання у людей майна, хлібу, худоби, землі. Комнезами почали виконувати наказ більшовицького керівництва – всіма силами сприяти суцільній колективізації, та зганяти людей у колгоспи. Агресивна політика по відношенню до селянства сприяла масовому Голодомору 1932-1933. Після цього КНС були розпущені більшовиками вже як непотрібна організація.

РОЗДІЛ 5. Історія українського селянства у шкільному курсі історії

5.1 Вивчення історії незаможного селянства у поглибленому курсі історії України

На завершальній стадії вивчення історії України в школі, діти вивчають події ХХ – поч. ХХІ ст., які мали місце бути в нашій країні. Вивчення історії українського селянства є однією з найскладніших та найбільших у вивченні шкільного курсу історії. Зазвичай на занятті історії про селянство згадують в контексті таких великих тем як: захоплення більшовиками влади, «воєнний комунізм», голод 1921-1923, нова економічна політика, суцільна колективізація, голодомор 1932-1933. Дані теми є дуже об'ємними, та займають декілька уроків на вивчення, тому розуміння особливостей історії розвитку або деградації українського селянства є дуже важливим чинником для повного розуміння загальної картини історії України.

Для ретельного вивчення історії діяльності комітетів незаможних селян, та українського селянства в цілому, потрібно використовувати поглиблений курс історії України. Згідно з навчальними програмами від міністерства освіти та науки України, для 10-11 класів, учнів загальноосвітніх навчальних закладів, від 1 вересня 2018 року, у вивченні історії України профільного рівня подається чітко окреслена структура. Перш за все нас цікавить програма 10го класу, а саме розділ 4: «Встановлення та утвордження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». В даний розділ входять наступні теми: «воєнний комунізм» - (проведення хлібної заготівлі, «розкуркулення», організація голоду 1921-1923 рр), нова економічна політика (заміна продрозкладки продподатком, характеристика кооперацій, стан селян під часу НЕПу), становлення тоталітарного режиму (початок масових репресій на селі, колективізація та голодомор 1932-1933 рр.) [17].

Найпоширенішим метод застосування цієї програми є урок. Чітко визначена структура – це симбіоз декілька елементів до яких звертається вчитель в момент його проведення. Кожний елемент уроку потрібно проводити по різноманітному. Наприклад: індивідуально опитати учнів про функції комітетів незаможних селян на українському селі, зробити фронтальну перевірку засвоєного матеріалу з особливостей розвитку доколгоспного селянства, зробити порівняльну таблицю діяльності КНС під час «воєнного комунізму», НЕПу чи колективізації. Вдала побудова структури уроку дасть змогу оптимально організувати навчальний процес. Для вивчення даної теми варто використовувати комбінований урок. Під час даного типу уроку, вчитель не тільки проводить опитування пройденого матеріалу, а й викладає нову інформацію, продовжуючи розповідати основні тенденції українського селянства.

Перший етап у цій структурі уроку – це перевірка знань. Вчитель проводить усне або письмове опитування, з метою оцінити рівень знань, та виявити недоліки в знаннях, з метою їх ліквідації. Другий етап: підготувати учнів до нового матеріалу, а саме разом з ними скласти мету та завдання, та запитання які виносяться на урок. Третій етап: засвоєння нових знань. Задача цього етапу полягає у засвоєнні способів, шляхів, засобів, що призвели до узагальнення. На підґрунті отриманих знань виробити відповідні уміння та навички. В склад цього етапу входять наступні елементи: організація уваги на тему українського селянства 20х років ХХ ст., організація процесу сприйняття, систематизації, осмислення та узагальнення нових знань. Крім того, вчитель має розуміти наскільки його сприймають діти, шляхом перевірки вивченого матеріалу, у формі бліц-опитувань, проханні зробити власні висновки, а також оцінити рівень складності теми. Останній етап – це озвучення домашнього завдання: прочитати параграф, виконати творче завдання у формі порівняльної характеристики чи написання есе [51, с. 155-158].

Говорячи про важливий елемент викладу матеріалу, то його ціль: виховна, розвивальна, навчальна. Дані цілі можна досягти використовуючи певні інструменти. 1 текст: основний текст це – література передбачена міністерством освіти та науки України для вивчення історії в 10му класі. Це може бути розповідна, описова, пояснювальна, проблемна, узагальнююча література. Додатковий текст: архівні джерела, які можуть надаватись учням для їх прочитання та власного аналізу тексту, таким чином вийде невелике дослідження цієї теми на основі архівних даних, де юний дослідник може дійти власного висновку, і шляхом умовиводу дізнатися ту інформацію про яку раніше навіть не підозрював. Далі, пояснювальний текст – термінологічний словник, де дається чітке визначення усіх складних термінів, стосовно політики радянської влади щодо селянства. 2. Позатекстовий формат: в першу чергу це фото, це можуть бути картини репродукції українського селянства даного періоду, достовірні зображення цього періоду, що передають всю атмосферу того часу, реконструюють побут та звички українських селян. Крім того, це можуть бути схеми ієрархії комітетів незаможних селян та їх підпорядкуванню.

Звісно, для розробки уроку можна використовувати й інші види занять. Таке навчання дає змогу проводити заняття у формі дебатів. На порядок денний виноситься питання різного характеру з проблем в історії селянства: доцільність створення комнезамів, позитивні та негативні риси КНС, їх роль у впровадженні суцільної колективізації. Інший варіант – спробувати дати учню підготуватись та самому провести заняття, з теми НЕП, та дізнатися як на такий момент реагуватимуть учні, та як це відіб'ється на якості отриманих знань. Або ж поділити учнів на команди, та давати їм певні завдання для змагання між собою. Інтерес до перемоги, може стати рушійною силою до охоплення якомога більших знань заради перемоги та гарної оцінки [34, с. 8-9].

5.2 Історія селянства 20х років на позакласних заходах

Для ґрунтовного засвоєння історичних знань, варто суттєво виходити за межі шкільної класно-урочної програми. На відмінну від уроку, позакласні заходи мають добровільний характер. Мета цих заходів полягає у організації розвитку індивідуальних здібностей. Особливість позакласних заходів полягає у вільному виборі змісту заняття, яку обирає сам вчитель, в той час як програма класно-урочної системи чітко визначена державним освітнім стандартом.

Основні елементи позакласної роботи з вивчення українського селянства є: історико-краєзнавчий (особливо є актуальним це питання у сільських школах, де можна провести дослідження історії селянства у власного населеного пункту); культпохід в театр або (постановка або екранізація, які відображають вплив політики влади на населення під час «воєнного комунізму», НЕПу, та колективізації); організація зустрічей дітей з очевидцями цих історичних подій (мова йде, про збирання важливої інформації свідків тих подій, дані джерела є надзвичайно цінними, оскільки до наших днів залишилось мало осіб, які на власні очі бачили голод та репресії радянської влади). Позакласна робота учнів містить елементи самостійного дослідження для розвитку в дітей науково-дослідницьких рис для майбутніх перспективних досліджень. Вчитель може бути керівником позакласних досліджень учня. Функція вчителя складається з популяризації наукової літератури, допомогти учням засвоїти прочитане, визначити наукові уподобання учнів, розвитку інтересів до дослідження історії.

Яскравим прикладом позакласних заходів вивчення подібної теми з історії України є написання конкурсної роботи в Малій Академії Наук України. Для написання роботи МАН, учень та вчитель використовують усі перелічені елементи для дослідження та написання наукової роботи [51, с. 175-177].

Для ефективного дослідження вивчення історії українського селянства на позакласних заходах в школі, вчитель має чітко визначити план роботи для дітей, та пояснити як виконувати завдання. Для того, щоб корисно зайнятися написанням наукової роботи потрібно слідувати конкретними етапами.

Для закладання фундаменту майбутнього дослідження слід розпочати з збиранням джерел: зібрати архівні дані, за можливістю, свідчення очевидців; проаналізувати літературу стосовно теми українського селянства.

Наступний етап – класифікувати джерела. Потрібно чітко розмежовувати унікальні архівні джерела та ті дослідження, які вже були зроблені іншими дослідниками. Проаналізувати та поєднати інформацію, та зробити власні висновки.

Далі йде виклад дослідницького матеріалу та його аналіз. У підсумку робляться певні висновки дослідження, та з'ясовуються відповіді на поставленні проблеми [35, с. 128].

Науково-дослідницький аспект це єдина форма позакласних заходів для вивчення історії українського селянства. На наш розгляд подається ще така форма як дидактична гра.

Дидактична гра – це цікава для учнів навчальна діяльність в умовних ситуаціях. Складність в таких заходах полягає в тому, що дуже важко використати трагічну сторінку в історії нашої країни, як цікавий захопливий процес у формі гри, на позакласних заходах історії України. Однак, варто зазначити, що з усіх трагічних подій варто використати такі підходи як хронологічний метод, а також зіставити події у правильній послідовності, та їх характеристика. За методом проведення ігор поділяються на: змагання, рольові, сюжетні.

Змагання проводяться у формі поділення учнів на команди та роздачі їм завдань, після чого діти виконують пізнавальні завдання, задача дітей набрати якомога більшу кількість балів для перемоги.

Рольова гра має розважальний характер, в якій діти можуть приймати ролі різних історичних персонажів, наприклад, вжитися в роль більшовицького, білогвардійського керівництва, а також селян в епоху впровадження нової економічної політики. У вигаданих ситуаціях діючи особи відповідно до своїх ролей приймають рішення, спираючись на образ власного персонажу дії.

Сюжетна гра має елементи рольової гри. Ця гра дозволяє учням реконструювати події за світобаченням дітей. У цих іграх учні ставлять себе на місце людей які жили сто років тому [47, с. 254].

Висновки до розділу

Історія України 20-х років ХХ ст. посідає особливе місце в навчальній програмі, оскільки за такий невеликий об'єм часового проміжку відбилося знакові подій для нашої історії: війна, голод, НЕП, колективізація, репресії та голодомор. Тому в школі зазвичай ці дані викладають лише побіжно. Тема нашого дослідження передбачена для поглибленого вивчення історії. А саме в профільному рівні вивчення історії України передбачено докладне вивчення життєдіяльності українського селянства в умовах політики радянської влади.

Здобувати знання з історії селянства можна не тільки на уроках історії. Дана тема може стати фундаментом для наукового дослідження юних науковців. Ця тема може навчити дітей працювати з різними джерелами інформації – синтезувати її, аналізувати та робити висновки свого дослідження. Окрім серйозного наукового дослідження, на позакласних заходах у школі дана тема теоретично може мати розважальний характер. Діти можуть уявити себе на місці пересічного українського селянина сто років тому, та відчутти в своїх руках владу, приміряючи роль більшовиків, котрі видають спеціальні укази комнезамам, які в свою чергу їх виконують, по відношенню до іншого населення українського села.

ВИСНОВКИ

Стан наукової розробки теми в достатній мірі представлений в наукових роботах радянських та сучасних українських істориків. Вчені мали різні підходи до вивчення теми КНС. Більшість праць мають узагальнюючий характер з історії комнезамів. В переважній більшості історики лишень знайомлять з таким явищем як КНС. В окремих випадках дослідники аналізували роль КНС у кооперативному русі в Україні, а також діяльність комнезамів часів нової економічної політики. В меншій мірі описують політику комнезамів часів «воєнного комунізму». Зв'язок КНС з впровадженням суцільної колективізації описують побіжно, в якості завершення свого дослідження.

Декілька збірників джерельних даних про КНС, складених за радянських часів мають витяги документів та матеріалів про діяльність комітетів незаможних селян. Архівні дані дозволили дослідити ті аспекти, які не було висвітлено в жодній проаналізованій науковій праці: 1. Роль комнезамів у ліквідації безграмотності; 2. Прохання селян у КНС про надання їм продовольства; 3. Докладний опис соціального стану комнезамів та статистичні дані. 4. Організації виборів до КНС.

Декілька збірників документів та матеріалів були складені в перші роки незалежності. Саме в цей час були опубліковані дані про зв'язок КНС з проведення більшовиками суцільної колективізації та організації голодомору 1932-1933 року.

Соціально-психологічне обличчя незаможного селянства дуже різноманітне. Оскільки на українському селі існує декілька соціальних груп з своїми життєвими принципами, традиціями та вихованням. Багато українських селянських родин працювали на свій добробут, намагаючись прогодувати себе та свою родину. Існували дрібні капіталісти, які розвивали своє господарство до великих масштабів. Таке господарство потребувало великої кількості робочої сили в якості

найманої праці. Великий прошарок соціальної групи займав маргіналізований елемент. Це люди, які в більшій мірі були неробами, п'яницями, паразитували на інших.

Для утвердження радянської влади потрібно було знайти надійного союзника на селі. Цим союзником стали Комітети Незаможних Селян. Комнезами стали руками більшовиків на селі. Соціальною основою незаможників став той самий люмпенізований елемент селянства, який мав великий відсоток у цих організаціях. Окрім цього, до КНС йшли й інші бідняки, які не могли прогодувати свою родину, а також наймити, яким набридло на когось працювати, і в них виникало бажання підняти своє матеріальне становище. Маргінальний бідняцький та наймитський склад селянського населення, близький по духу до комуністичної ідеології, став основою для організації Комітетів Незаможних Селян.

Характеризуючи організаційні основи комнезамів ми можемо сказати, що Всеукраїнський з'їзд КНС складався з представників незаможного селянства, що їх обирають Районні з'їзди – по одному на район, окружні, – по три на округу і губернії – по три. Сам же з'їзд скликала Президія ВЦВК комітету раз на рік. В екстрених випадках з'їзд міг бути скликаний позачергово. До обов'язків з'їзду комнезамів відходили: розглядати звіти про діяльність Центральної комісії за минулий період часу й визначати порядок її діяльності надалі. Встановлювати порядок переведення виборів на з'їзди незаможних селян та їх оскарження. Обрати центральну комісію та її президію. Зокрема, центральна комісія незаможних селян мало право на законодавчу установи.

Функції комнезамів були різноманітні: від примітивної боротьби з безграмотністю серед населення до конфіскації майна у заможного та вище середнього селянства.

На початку 20х років велика кількість голодуючих селян звертались до тих, хто ще «вчора» забирав у них хліб, їхніх сусідів, знайомих, друзів. Селяни вимушені були просити допомоги у КНС, щоб врятуватись від голодної смерті.

Під час Нової економічної політики комнезами дещо призупинили свою боротьбу з «куркулями» та взялися вирішувати внутрішні проблеми. Постала проблема наявності ворожого елемента в лавах КНС. Комнезами розпочали процес масового очищення своєї організації від баласту. На комнезамів покладалась функція організації спеціальних навчальних закладів для навчання місцевого населення елементарним навичкам рахувати, писати, та читати. Важливе значення епохи нової економічної політики займала кооперація сільського господарства (прототип колгоспів). Саме незаможницькі громадські організації стали фундаментом для створення кооперацій, починаючи від простих виробничих до комуни та артілей. В цих кооперативах приблизно поливну особового складу займали комнезами.

Вже за умов суцільної колективізації КНС докладали руку в процес становлення колгоспного режиму. Комнезами повинні були сприяти залученню інших незаможників вступати в колгоспи.

Функції комнезамів полягали в популяризації господарських досягнень колгоспівського господарювання, слідкувати за роботою колгоспів, всебічно розгорнувши налагодження всіх засобів виробництва, слідкувати за дисципліною підвищуючи продуктивність праці всебічно розгорнувши культурно пропагандистську роботу серед колгоспівських мас; слідкувати, щоб у колгоспи не проник куркульських елемент. Крім сприяння становленню колгоспів, комнезами відродили свій тоталітарний режим з відбиранням майна та продовольства у населення, що відклало відбиток на поширенню великого голоду 1932-1933 року.

Після завершення суцільної колективізації в 1933 році комітети незаможних селян були розпущені.

Історія комнезамів дуже багата та різноманітна. В шкільному курсі історії конкретно КНС зазвичай не вивчають. Як правило на розгляд дітей подається загальна історія селянства 20-х років: голод, продподаток, продрозкладка, НЕП, колективізація та голодомор, тому наша тема передбачена для поглибленого вивчення історії України.

Тема комнезамів є дуже зручною для наукових досліджень юних науковців. Оскільки в історії комнезамів та селянства в цілому є багато білих плям, та потребує детального вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Голодний мор 1932–1933 років на Кіровоградщині. Мовою архівних документів, Збірник документів і матеріалів. Кіровоград, 2008. 398 с.
2. Державний архів Херсонської області (далі ДАХО), Ф.Р-81. Херсонська окружна комісія незаможних селян (КНС), м. Херсон Херсонського округу УСР. Оп 1. Спр 1. Декрет ВУЦВК, циркуляри. Арк 322.
3. ДАХО. Ф.Р-81. Херсонська окружна комісія незаможних селян (КНС), м. Херсон Херсонського округу УСР. Оп. 1 Спр. 2. Циркуляри, постанови ВУЦВК, виписки з протоколів. Декрет. Арк 102.
4. ДАХО. Ф.Р-81. Херсонська окружна комісія незаможних селян (КНС), м. Херсон Херсонського округу УСР. оп. 1 спр. 5. Документи з приводу побудови літака «Незаможник» Арк 122.
5. ДАХО. Ф.Р-83. Музиківський волосний комітет незаможних селян (КНС), с. Музиківка Херсонського повіту Одеської губернії. Оп 1. Спр 22. Директивні листи. Арк 53.
6. ДАХО. Ф.Р-87. Білозерський волосний комітет незаможних селян (КНС), с. Білозерка Херсонського повіту Одеської губернії. Оп 1. Спр 1. Протоколи постанов президіям КНС. Арк 60.
7. ДАХО. Ф.Р-87. Білозерський волосний комітет незаможних селян (КНС), с. Білозерка Херсонського повіту Одеської губернії Оп 1. Спр 2. Заяви від нужденних громадян про видачу їм продовольства та інші заяви. Арк 96.
8. ДАХО. Ф.Р-87. Білозерський волосний комітет незаможних селян (КНС), с. Білозерка Херсонського повіту Одеської губернії Оп 1.

- Спр 4. Декрет закону про КНС. Циркуляри та інструкції про перестарці КНС. Арк 97.
9. ДАХО. Ф.Р-118. Каховський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Каховка Каховського району Одеської області.. Оп 1. Спр 1. Протоколи засідань, акти ревізій, анкети членів КНС. Арк 79.
10. ДАХО. Ф.Р-158 Дніпровський повітовий комітет незаможних селян (КНС), м. Олешки Дніпровського повіту Одеської губернії. Оп 1. Спр 4. Протоколи РНК УРСР, циркуляри виконкома та переписка с волосними виконкомами про місцеві податкові комісії. Арк 116.
11. ДАХО. Ф.Р-721. Цюрупинський сільський комітет незаможних селян (КНС), м. Цюрупинськ Цюрупинського району УСРР. Оп 1. Спр 4. Протоколи засідань. Списки членів сільКНС. Арк 85.
12. ДАХО. Ф.Р-721. Цюрупинський сільський комітет незаможних селян (КНС), м. Цюрупинськ Цюрупинського району УСРР. Оп 1. Спр 5. Журнали реєстрації вхідних та вихідних паперів. Дані про членів КНС Арк 22.
13. ДАХО. Ф.Р-721. Цюрупинський сільський комітет незаможних селян (КНС), м. Цюрупинськ Цюрупинського району УСРР. Оп 1 Спр 13. Циркуляри Херсонського окружного КНС, директивні листи. Арк 78.
14. ДАХО. Ф.Р-843. Голопристанський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Гола Пристань Голопристанського району Одеської області. Оп 1. Спр 8. Інструкції ВУЦВК. Арк 284.
15. ДАХО. Ф.Р-843. Голопристанський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Гола Пристань Голопристанського району Одеської області. Оп 1. Спр 9. Протоколи засідань КНС. Арк 36.
16. ДАХО. Ф.Р- 843. Голопристанський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Гола Пристань Голопристанського району Одеської області. Оп 1. Спр 17. Списки членів сільКНС. Арк 32.

17. Історія України. Всесвітня історія навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
18. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів / Відп. ред.: Кульчицький С. В. Київ, 1992. 736 с.
19. Про пільги, права і обов'язки незаможних селян: декрет Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету від 5-го грудня 1923 р. / Всеукраїнський Центральний виконавчий комітет. Відбиток з газ. «Селянська правда» 28.XII.1923 р. № 150. Харків, 1923. 19 с.
20. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919-1920): Збірник документів та матеріалів/ Ред. Волощук І.П, Рубач М.А. Київ. 1957. 1083 с.

Література

21. Абраумова Е. Н. Комітети Незаможних Селян в українському селі 1920-х рр.: до проблеми реорганізації Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаси. 1-12 с.
22. Акунін О. Селянство півдня України в кінці 20-х – на початку 30-х років ХХ століття: побутовий, морально-психологічний та соціальний аспекти. Вип. 15. 2006. 265-272 с.
23. Бем Н. Морально-політичний стан українського селянства в умовах голодомору // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. Київ, 2004. 250-284 с.
24. Березовчук М. Д. Перші соціалістичні перетворення на селі: про організацію сільської бідноти та їх роль у здійсненні соціалістичних перетворень, Політвидав України, Київ, 1976. 149 с.

- 25.Березовчук М.Д. Історичне значення ленінської концепції організації сільської бідноти як передумови формування класу колгоспного селянства, Український історичний журнал № 4. 1984. 22–33 с.
- 26.Березовчук М.Д. Комнезами України в боротьбі за соціалізм. Політвидав України, Київ, 1965. 123 с.
- 27.Вовк О.В. Соціокультурні процеси в українському селі Лівобережжя в умовах радянзації у 20-х - на початку 30-х років ХХ століття: автореф. дис... канд. іст. Наук, Київ., 2009. 19 с.
- 28.Водотика С.Г. Зміни в соціально-класовій структурі селянства України напередодні масової колективізації (1927–1929 рр.) / Водотика С.Г., Мазур І.Д. Український історичний журнал № 2. 1983. 42–51 с.
- 29.Волощенко. В. Формування організаційної структури КНС (на матеріалах Донбасу), Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. пр. Вип. 3. 2009. 86-91 с.
- 30.Ганжа О. І. Опір селянства політиці суцільної колективізації в Україні. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Київ, 2000. 200-215 с.
- 31.Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.), Інститут історії України. Київ, 2000. 208 с.
- 32.Георгізов Г. М. Українське селянство доби непу: динаміка політичних настроїв та свідомості. Черкаси, 2016. 133 с.
- 33.Гребеннікова О.В. Комітети незаможних селян Донецької губернії в 1920-1925 рр. Південна Україна ХХ ст №1. Запоріжжя, 1998. 184-189 с.
- 34.Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2019. 88 с.

35. Історичне джерелознавство: підручник для студентів історичних спеціальних вищих навчальних закладів. Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ, 2002. 486 с.
36. Історія селянства Української РСР. У 2-х томах. Т. 2: Від Великого Жовтня до наших днів / Ред. кол. тома: І. І. Компанієць, І. Х. Ганжа, І. І. Слинко; Академія Наук Української РСР, Інститут історії. Київ, 1967. 534 с
37. Історія українського селянства: нариси: у 2 т. Т. 2: / О.В. Андрощук, В.К. Баран, А.В. Блануца та ін. Київ, 2006. 654 с.
38. Історія Української РСР : у 8 т., 10 кн. Т. 6: Українська РСР у період побудови і зміцнення соціалістичного суспільства (1921-1941) редкол.: П.П. Гудзенко, Київ, 1977. 543 с.
39. Капустян Г. Т. Більшовицький варіант політики "римських цезарів", або: комнезами як вияв люмпенської психології, Український селянин Вип. 17. Черкаси, 2017. 84-88 с.
40. Капустян Г. Т. Комітети незаможних селян у системі радянсько-більшовицької політики Український селянин №9. Черкаси, 2005. 203-207 с.
41. Кульчицький С.В. Комітети Незаможних Селян, Енциклопедія історії України: Т. 4, Київ, 2007. 485-487 с.
42. Лазуренко В.М. Заможне селянство України в умовах непу: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Донецьк, 2001. 19 с.
43. Левандовська Е. Е. Роль комітетів незаможних селян у впровадженні радянської політики на селі (1920-1933 рр.), Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету Вип. 37. Запоріжжя, 2013. 118-123 с.
44. Мельничук О. А. Комнезами у кооперативному русі на Поділлі, Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Вип. 4. 2002. 74-77 с.

45. Мотенко Я. В. "Куркульство" як активний учасник селянського руху в Харківській губернії (1917–1921 рр.), Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського Вип. 4. Вінниця, 2002. 56-60 с.
46. Паскаленко В.Є. Заможне селянство в сільськогосподарській кооперації України (1921 - 1929 рр.): соціально-економічний аспект: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. Черкаси, 2006. 20 с.
47. Пометун О. П. Методика навчання історії в школі. Київ, 2006. 328 с.
48. Рибак І.В., Мазур І.Д. Селянські комітети (товариства) взаємодопомоги в соціалістичній перебудові села (1921–1932 рр.) // Український історичний журнал № 11. Київ, 1979. 65–71 с.
49. Українська мала енциклопедія : 16 кн. у 8 т. / 1960. Т. 3. Буенос-Айрес, 1960, 799 с.
50. Чумак В.М. Про діяльність комнезамів півдня України по підвищенню політичної активності незаможного селянства (1921–1925 рр.) Український історичний журнал, № 7, 1976. 51–54 с.
51. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник, Харків, 2017. 324 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського
Державного Університету

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Микола Дмитро Миколайович
учасник(ка) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірок на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих слідів академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
    - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
    - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
    - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
    - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статеву чи іншою належністю;
    - відповідально ставитися до своїх обов'язків, чесно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підробляти документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміст отриманої академічної оцінки;
  - не залучати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіку університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
    - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних корисних цілей;
    - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

22.03.2021 (дата) Микола (ім'я) Дмитро Миколайович (ім'я, прізвище)

Додаток Б

Декрет Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

Про пільги, права й обов'язки незаможних селян.

ДЕКРЕТ

Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету

від 5-го грудня 1923 року.

Про пільги, права й обов'язки незаможних селян.

Змінюючи й розширюючи закон «про Комітети Незаможних Селян», що його затвердила 2-а сесія IV-го скликання ВУЦВК'у від 27-го травня 1922 року (зб.—уз. за 1922 р. ч. 25, арт. 337) і доповнюючи постанову від 11 липня д. р. «Про З'їзди, Комісії й Комітети Незаможного Селянства УСРР», (Зб. Уз. 1923 року ч. 27, арт. 400), Всеукраїнський Центральный Виконавчий Комітет ухвалює:

З а с а д и.

Арт. I. Комітети Незаможних Селян, це в організації незаможного селянства державного значіння.

Як організація незаможного селянства, КНС користується певними, в законі встановленими правами й обов'язками.

Відповідні обов'язки й права встановлені в цьому законі і для колективів, що об'єднують поодинокі члени Коопсамів, а також для поодинокі члени КНС.

Арт. II. До складу КНС можуть вступати:

а) селянства селянські безземельні, малоземельні, що не можуть прогодуватися з свого господарства і примушені найматися;

б) учасники колективних господарств;

в) селянства й селянські, що не можуть задовольнити потреб родини на те, що дає їм господарство, через що вони мусять звертатися до підсобних за-

— 19 —

Арт. III. Брати участь у Комітетах Незаможних Селян не мають права:

а) капіталісти, колишні поміщики, орендарі й управителі маєтків чи фабрично-заводських підприємств, колонії й теперешні володарі млинів і круподерок, б) куркулі, в) особи, що вживають чужої праці з метою визволення, г) особи, що живуть чи жили з нетрудового прибутку (відсотки з капіталу, майна, торговлі, то що), д) спекулянти, перекупці, е) приватні купці, крамарі, господарі заїздних дворів, шанарі корчмарі, торгові й комерційні посередники, що мали такі справи в минулому, або мають тепер, ж) особи, що служили в царській, гетьманській, петлюрівській, денкінській, прагелівській поліції, жандармерії, охороні і взагалі агенти білої влади, з) особи, що зловмисно не виконують податків і постанов уряду, і) особи, що виробляють і продають горілку й самогон, к) особи, що їх судили за карні злочини, які перебувають від слідством, або засуджені Радянським судом, л) попи, ксьондзи, равни, пастори, вичатачі і взагалі, дуєвницькі особи всіх церков і релігійних культів, м) душевно хворі, що знаходяться під опікою.

Арт. IV. Особи, що не мають права вступати в Комітети, але всеж таки вступили, негайно виключаються й віддаються під суд.

Про права й пільги об'єднання незаможних селян і поодинокі члени КНС.

Арт. V. Визнаючи, що основне завдання держави, що до незаможних селян є піднесення господарства незаможників і звільнення на величезні труднощі зв'язані в здійсненні цього завдання через брак у держави коштів для підтримання господарства сотні тисяч незаможних, а також через труднощі в боротьбі окремого незаможного господарства з куркульською капосілістю—головну увагу

Додаток В

Герби Губерніальних, Окружних, Районних, та Сільських Комітетів
Незаможних Селян

Додаток Г

Постанова ВУЦВК до всіх Окр, Рай, та Сіль КНС про розповсюдження засобів радянської пропаганди

